Kako su SAD odlučile da bombarduju Republiku Srpsku i podrže jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu

Na početku smo bili spremni da razmotrimo mogućnost podele BiH

20 SPECIJALNI DODATAK godina Republike Srpske

Ričard Holbruk

Tokom tog dana, 28. avgusta (1995. u Parizu, prim. ur), dvaput sam se sreo sa Izetbegovićem i Šaćirbejom, jednom u hotelu „Krijon“, drugi put u velikoj zgradi u Fobur Sent-Onore. Na prvom sastanku, Izetbegović je još bio u odelu koje je nosio na zvaničnom sastanku sa svojim francuskim domaćinima, ali na drugom se presvukao u neku vrstu paravojne odeće, sa širokim kaki pantalonama, šalom, i beretom sa bosanskim oznakama. Bilo mi je zabavno da gledam kako njegova kola dolaze pred ulaz rezidencije, gde ga je sačekala naša ambasadorka odevena u jednu od svojih čuvenih Kurežovih haljina. Oboje su ostali bez reči kada su se videli - Pem (ambasadorka Pamela Harison, prim. ur) koja se nadvila kao znamenitost Pariza nad sitnim Bošnjakom, ne shvatajući na čas da je ova čudna osoba, odevena kao zastareli levičarski revolucionar, predsednik zemlje; a Izetbegović, koji je dan ranije napustio razrušeni grad pod opsadom, gledajući uvis u ovu čudesnu viziju u svili.

Kada smo konačno seli, Izetbegović je tražio da NATO odmah krene sa vazdušnim napadima na bosanske Srbe. Šaćirbej je otišao dalje, rekavši da se njegov predsednik neće sastati s nama dok NATO ne započne bombardovanje, što je bio stav koji je ponovio u telefonskom razgovoru sa Stroubom Talbotom. Rekao sam Šaćirbeju da su takve pretnje neprihvatljive, iako Stroub i ja podržavamo njegov zahtev za bombardovanjem.

Šta hoće Bošnjaci? Da bismo odredili naše pregovaračke ciljeve, bilo je potrebno da znamo šta Izetbegović i njegova vlada hoće. To se pokazalo težim nego što smo očekivali i pokrenulo je diskusiju koja će se godinama nastaviti, diskusiju koja se ticala same srži stvari - oblika poratne Bosne i Hercegovine i da li će to biti jedna, ili dve, ili tri zemlje.

Te večeri, prvi put sam postavio Izetbegoviću i njegovim saradnicima najvažnije pitanje koje se moralo postaviti: da li želite da pregovaramo o jedinstvenoj bosanskoj državi, koja bi nužno imala relativno slabu centralnu vladu ili radije o podeljenoj Bosni, u kojoj biste imali čvrstu kontrolu u mnogo manjoj zemlji?

Vraćaćemo se stalno na ovo pitanje - a posle završetka rata ono će se naći u centru debata u kojima su se ljudi pitali da li je pokušaj da se formira jeidnstvena multietnička zemlja realan. Mnogi na Zapadu su verovali - i još veruju - da je najbolji kurs bio da se dogovori podela Bosne. Na početku smo bili spremni da razmotrimo ovakav prilaz, uprkos tome što je bio protivan dogovorenom političkom cilju kako Sjedinjenih Država tako i Kontakt grupe - ali isključivo ako je to želja sve tri etničke zajednice. Većina bosanskih Srba bi više volela da se otcepi od Bosne i priključi Srbiji - naposletku, ovo je bila odluka koja je dovela do rata. Slično, većina Hrvata koji su živeli u pojasu zemlje duž istočne granice sa Hrvatskom bi, da su imali izbora, tražili priključenje Hrvatskoj. Bilo je takođe mnogo Srba i Hrvata u gradovima i selima sa etnički između sobom. Usmerivši svu energiju na preživljavanje, oni nikada nisu funkcionisali kao vlada u uobičajenom smislu te reči, niti su jasno definisali svoje posleratne ciljeve. Ipak, uprkos ovoj očiglednoj ambivalentnosti i zbrci, čak i u njihovom prvom odgovoru, on je nagovestio gde želi da ide: Bosna treba da ostane jedinstvena zemlja, rekao je, ali će prihvatiti visok stepen autonomije za srpski deo.

Premijer Haris Silajdžić, sa kojim sam imao sličan razgovor nekoliko dana ranije u Zagrebu, imao je na umu isti opšti cilj, ali daleko drugačiju strukturu. On je želeo jaču višenacionalnu centralnu vladu sa, što nije iznenađivalo, jakim premijerom. Silajdžić je sa ubeđenjem govorio o potrebi da se obnovi višenacionalna zemlja, iako je o Hrvatima govorio sa takvim animozitetom da nisam video način kako bi mogao da uopšte sarađuje s njima. Ovo unutrašnje neslaganje između bosanskog predsednika i premijera bila je smetnja koja će se često pojavljivati u toku sledećih meseci.

U središtu ove zbrke stajala je izuzetna figura Alije Izetbegovića. On je godinama, pod najtežim okolnostima, održavao na životu „ideju“ Bosne. Bilo je izuzetno dostignuće, koje je služilo na čast njegovoj hrabrosti i odlučnosti. U sedamdesetoj godini, posle osam godina provedenih u Titovim zatvorima i četiri godine pod srpskim napadima, na politiku je gledao kao na neprekidnu borbu. Verovatno nikada ozbiljno nije razmišljao o tome šta znači voditi pravu zemlju u miru. Svaki oblik kompromisa, čak i beznačajni gestovi pomirenja prema onim Srbima koji nisu želeli rat i bili spremni da obnove neki oblik višenacionalne zajednice, Izetbegoviću je padao teško. Njegove oči imale su hladan i odsutan izraz; posle toliko patnje, izgledalo je da su mrtve za bilo čiji tuđi bol. Bio je revnostan musliman, iako ne bosanski ajatolah, kako su ga opisivali njegovi neprijatelji. Ali, iako je na rečima podržavao principe višenacionalne države, nije bio demokrata kako su ga videle neke njegove pristalice na Zapadu. Pomalo me je podsećao na Mao Zedunga i druge radikalne kineske komunističke vođe - tako dobre u revoluciji, a tako loše na vlasti.

Tri signala sa Pala. Utorak, 29. avgusta osvanulo je u novinskim izveštajima iz Vašingtona, da Klintonova administracija urgira na NATO i UN da uzvrate vojnom intervencijom. Njujork tajms je u uvodniku izneo svoje neodobravanje. „Diplomatija je sasvim očigledno bolji put“, pisalo je u ovom tekstu. „Gospodin Holbruk rizikuje da postane najnoviji posrednik koji će doživeti neuspeh u balkanskoj diplomatiji, ali on ima prava da pokuša.“

> **Izetbegoviću i njegovim saradnicima sam postavio najvažnije pitanje koje se moralo postaviti: da li želite da pregovaramo o jedinstvenoj bosanskoj državi, koja bi nužno imala relativno slabu centralnu vladu ili radije o podeljenoj Bosni, u kojoj biste imali čvrstu kontrolu u mnogo manjoj zemlji?**

> **Ključni glas u ovoj odluci morao je pripasti prvenstveno žrtvama rata. Ali Izetbegović nije bio spreman da razgovara o budućem obliku Bosne kada sam to pitanje prvi put postavio 28. avgusta u Parizu. On se usredotočio na potrebu da NATO odmah krene sa bombardovanjem**

Na Palama, bosanski Srbi su izgleda shvatili da su napravili grubu grešku kada su gađali tržnicu. Pokušavajući da umanje mogućnost vazdušnog napada, preduzeli su tri koraka koja su to otkrivala. Najpre, izdali su saopštenje u kojem su pozdravili američku mirovnu inicijativu. To nije ništa značilo, ali je bio znak da se Pale osećaju izolovane i isuviše ranjive. Drugi signal je stigao direktno od Karadžića, koji je uputio faks bivšem predsedniku Džimiju Karteru pozivajući ga da se vrati na Pale, dogovori hitni prekid vatre i započne mirovne pregovore. Javno, administracija se ponašala sa odgovarajućim poštovanjem kada se radilo o ulozi Kartera. Nikolas Berns, predstavnik za štampu Stejt dipartmenta, izjavio je da pismo upućeno Karteru „sadrži neke potencijalno pozitivne elemente koji se pažljivo proučavaju“. U stvari, mi smo shvatili da je pismo lukavi pokušaj da se SAD namame na direktne pregovore sa Palama, nešto sa čime smo koketirali, ali i odbacili pre šest meseci kao opasno neproduktivnu taktiku. Bob Frejžer je bio originalni arhitekta strategije pregovaranja isključivo sa Miloševićem; iako ono još nije urodilo plodom, bio sam ubeđen, kao i moje vašingtonske kolege, da je to pravilan prilaz. Iako nismo želeli da Miloševića uzdignemo na status državnika, planirali smo da pregovaramo isključivo s njim i istovremeno ne odstupamo od toga da je apsolutno odgovoran za ponašanje bosanskih Srba.

Srećom, Karterov glavni kontakt u Vašingtonu u vezi sa Bosnom bio je Hari Barnis, ugledni bivši ambasador u Indiji, Čileu i Rumuniji, sa kojim smo moje kolege i ja radili niz godina. Barnis je shvatio da bi otvaranje direktnog kanala sa Palama, u ovako kritičnom trenutku, potkopalo našu strategiju. Posle razgovora sa Tarnofom i sa mnom, Barnis je sačinio predlog odgovora predsednika Kartera Karadžiću, kojim ga je držao na odstojanju i zatvorio ovaj pregovarački kanal za izvesno vreme.

Treći i najneobičniji pokušaj Pala da uspostavi direktni kontakt došao je od Majka Valasa, koji me nazvao u Pariz. Valas mi je rekao da se nalazi na Palama, gde snima Karadžićev profil za emisiju „60 minuta“. Rekao mi je da su zajedno gledali CNN - što me nasmejalo - kada je emitovao moj intervju i Karadžić mu je tada rekao da bi voleo da se sretne sa mnom. Kada mu je Majk rekao da smo stari prijatelji, tražio je od Valasa da pokuša da dogovori sastanak sledećeg dana u Beogradu, na kojem bismo razgovarali o miru.

Kao jedan od najupornijih ljudi sa televizije, Valas je pokušao da promoviše dobru priču, ekskluzivni prilog. Nasmejao sam se i rekao mu da bih voleo da mu pomognem da dobije još jednu nagradu, ali da se više nećemo sastajati sa Karadžićem, osim kao sa članom delegacije prevođene Beogradom. Majk je Karadžišu preneo naš stav, uputivši mu tako koristan signal preko potpuno neočekivanog kanala.

U svetlu onog što se kasnije događalo, bila je više nego srećna okolnost što smo odbacili ova tri probna signala sa Pala. Da smo otvorili neka od ovih vrata, tok događaja tokom sledeća tri meseca bio bi znatno drugačiji.

Odlomak iz knjige „Put u Dejton“, Beograd 1998.
Danas ima ekskluzivno pravo na izdanje.
Oprema teksta redakcijska.

Kako smo odlučili da priznamo Republiku Srpsku

Pokušao sam da ubedim Izetbegovića (u Ankari u septembru 1995, prim. ur) da se Sjedinjene Države nikada neće saglasiti sa Miloševićevom željom da se koristi naziv „unija“ ili „konfederacija“. Apelovali smo na Izetbegovića da nam dozvoli da Miloševiću predložimo da se zemlja jednostavno zove „Bosna i Hercegovina“. Izetbegović je bio protiv. Tvrdili smo da mnoge zemlje, uključujući Japan, nemaju ispred svog imena reč „republika“ ili „kraljevina“ ili neki drugi opis svoje političke strukture.

- Odustajanjem od reči „republika“ ništa ne gubite, posebno u poređenju sa činjenicom da je Milošević sada zapravo priznao vašu zemlju u njenim sadašnjim granicama - rekao je Oven Izetbegoviću.

Druga tačka bila je daleko teža.

- To ime /Republika Srpska/ je kao nacističko ime - rekao je Izetbegović.

Odgovorili smo da samo ime ništa ne znači i da je glavna - najvažnija - rečenica koja tome prethodi, a kojom se priznaje Bosna i Hercegovina kao zemlja „u njenim sadašnjim granicama“ - to jest kao jedinstvena zemlja čiji je sastavni deo R. S.

- U našoj zemlji - primetio je Oven - neke države, kao Teksas i Masečusets, sebe nazivaju „republikama“ ili „komonveltima“. To nije važno dok god priznaju da su deo jedne zemlje i dok ih ostali svet priznaje kao takve.

Izetbegović je nastavio s primedbama duže od sat vremena. S vremena na vreme sam izlazio iz sobe da bih pozvao Belu kuću i saznao da li je odneta odluka o bombardovanju. Izetbegović je video da se žestoko borim za nešto što je on očajnički želeo - nastavak bombardovanja. Ali mu je još uvek bilo teško da prihvati dokument u kojem se nalazilo ime Republike Srpske.

Bilo je jedan ujutro.

- Shvatamo vaš problem oko toga - rekao sam predsedniku - ali to je najviše što s Miloševićem možemo da u ovom času uradimo. Ne verujemo da ime Republike Srpske, kolikogod bilo strašno, može da mnogo znači ako dobijate sve ostalo: međunarodno priznanje, definisane granice, prihvatanje vašeg legalnog statusa. Ranije ništa od toga niste imali. Ne možemo da izbacimo 'Republiku Srpsku' iz nacrta. Žao mi je, ali to je najviše što možemo da uradimo.

Duga pauza. Neka diskusija među Bošnjacima. Konačno, odgovor od Šaćirbeja, dok Izetbegović sedi tih i nesrećan.

- To je loše za našeg predsednika, ali pokušaćemo da prihvatimo. Biće mu veoma teško da to objasni svom narodu.

20 SPECIJALNI DODATAK godina Republike Srpske

Danas

PETAK - NEDELJA, 6 - 8. januar 2012, broj 5212-5214, godina XV, cena 50 din, 30 den, 1.50 KM, 0.7 EUR (CG), 9 kuna, 1.2 EUR (GR) www.danas.rs

Milorad Dodik, predsednik Republike Srpske, govori za Danas povodom dve decenije postojanja RS

Srpska hoće u EU

Foto: Beta

- Srpska je čista u svakom smislu, a i osnovana je pre početka rata
- RS osećamo kao našu zajednicu i kao državu, poštujemo Dejtonski sporazum
- Treba imati zahvalnost prema ljudima koji su poveli nacionalni pokret Srba u BiH
- Na proslavu 20. rođendana RS dolazi i predsednik Boris Tadić, a pozvane su i ličnosti iz Zagreba i Sarajeva

Lidija Valtner - Nikola Tomić

RAZGOVOR

Banjaluka, Beograd - Republika Srpska je neupitna, trajna i same sebe svesna. Ona je prošla teška iskušenja kroz rat i posle rata, kao i stalna osporavanja. U ovom trenutku RS ima svoje dostojanstvo i apsolutno živi život stabilne zajednice u kojoj, naravno, postoje određeni, pre svega ekonomski problemi. RS je politički veoma stabilna i institucionalno u punom kapacitetu, nije objekt međunarodnih operacija, postala je partner EU na evropskom putu BiH - kaže predsednik Republike Srpske Milorad Dodik u razgovoru za Danas, odgovarajući na pitanje kako ocenjuje položaj RS, dve decenije nakon njenog osnivanja.

● Koji su najveći politički i ekonomski izazovi s kojima se RS danas suočava?

- Politički izazovi su svakako vezani za očuvanje dejtonske pozicije i autonomije koju imamo, kao i prava i nadležnosti koja smo imali. BiH je Dejtonskim sporazumom predviđena kao konfederalno-federalna zajednica. Međutim, intervencijama međunarodnih faktora, pre svega visokih predstavnika, neke od osnovnih funkcija su bile degradirane. Sada smo u poziciji da to ponovo vratimo, što neće biti nimalo lako, niti brzo. Naš najveći politički izazov je vraćanje izvornih dejtonskih ovlašćenja Srpskoj. Nastavićemo da gradimo evropski put BiH i RS. Kada je reč o unutrašnjem političkom planu, RS je stabilna i nema nikakvih izazova. Ima jasnu politiku prema BiH, EU i okruženju. Kada je reč o ekonomiji, RS deli sudbinu okruženja, jer je jednu krhku ekonomiju sustigla svetska ekonomska kriza. Ekonomija koja je nasleđena iz bivše zemlje je potpuno devastirana, a u privatizaciji gotovo do kraja uništena. Pokušavamo da obezbedimo privredni i ekonomski sistem, kako bismo dostigli ekonomsku samoodrživost. Imamo i uspehe koji su vezani za privatizaciju prvenstveno naftnog sektora, Telekoma RS, aktivni smo u oblasti energetike, čekaju nas mnoge investicije.

● Kako vidite narednih 20 godina RS? Hoće li jačati, slabiti ili možda čak prestati da postoji?

- Uveren sam da nikada neće prestati da postoji. Srpska će jačati uverenje o sebi samoj, a time i svoju autonomiju i svoju samostalnost u okviru Dejtonskog sporazuma. Ona će biti aktivan regionalni faktor u evropskim integracijama.

➔ *Nastavak na strani B*

bD U ovom broju Danasa na 16 strana božićni prilog

ISSN 1450-538X

Dodik / nastavak sa A strane

● Premijer RS Aleksandar Džombić kaže: „Mi doživljavamo i osećamo RS kao državu“. Da li i vi to osećate?

- To je neupitno. RS osećamo kao našu zajednicu i kao državu i to nije sporno. Na međunarodnom političkom planu nam je jasna pozicija, koja je determinisana Dejtonskim mirovnim sporazumom.

● Ko je sve pozvan, od ličnosti van Republike Srpske, na proslavu njene 20. godišnjice, u ponedeljak, 9. januara? Da li je pozvan neko iz Sarajeva, Zagreba, iz „daljeg“ inostranstva?

- Pozvani su predstavnici Hrvatske i ljudi iz Sarajeva, predstavnici verskih zajednica, predstavnici političkog establišmenta Srbije, dakle ljudi iz srpske vlasti i opozicije, kao i predstavnici udruženja srpske zajednice iz okruženja.

● Možete li navesti neko ime?

- Za sada mogu reći da će doći predsednik Srbije Boris Tadić.

● Ima onih u Banjaluci, poput predsednika SDS Mladena Bosića, koji kažu da se ovom prilikom „nikako ne smeju zaboraviti oni koji su stvorili Republiku Srpsku, pre svih Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik“. Šta mislite o tome?

- Oni su se kasno toga setili. Mi smo i ranije govorili da prema ljudima koji su imali hrabrosti i poveli nacionalni pokret Srba u BiH na razvalinama bivše zemlje, kada su svi drugi narodi već bili mobilisani, što je dovelo do formiranja RS, treba imati zahvalnosti. Međutim, sve što su radili ili nisu radili tokom i posle rata, ma ko oni bili, podleže sudu javnosti i pravosudnih organa.

● Možete li konkretno da ocenite ulogu koju su Karadžić, Krajišnik, Biljana Plavšić, a i Ratko Mladić, imali pri stvaranju RS?

- Treba reći da januara 1992, kada je stvorena RS, ovde nije bilo rata. Tada je BiH živela u relativnom miru. U BiH je tada bila dominantna tema političkog života secesija Hrvatske i Slovenije. Tada sam bio parlamentarac Saveza reformskih snaga koje je predvodio Ante Marković i bio sam bio svedok turbulencija. Sam čin formiranja RS i osnivačke skupštine treba odvojiti od svega što se kasnije dogodilo.

● Ovih dana neke nevladine organizacije iz Federacije BiH prave tribine o „20 godina genocidnog projekta Republike Srpske“. Šta mislite o tome?

- Naravno da Srpska nije genocida. Rekao sam da pre tačno 20 godina nije bilo rata, niti organizovanih ekscesa u BiH. RS je formirana kao deo političkog procesa i težnje srpskog naroda da ima svoju poziciju. Srpski narod, koji je tokom dva svetska rata doneo slobodu ne samo Srbiji, nego i drugima ovde, tada je bio suočen s činjenicom da su oni kojima je data sloboda hteli da napuste zajedničku državu i da majoriziraju Srbe. Zato je veoma važno reći i znati da je formiranje RS bio deo političkog procesa u turbulentnim vremenima u kojima je postojala politika Alije Izetbegovića, koji je poručio kakvu Bosnu želi. Govorio je da će pre žrtvovati mir nego BiH i da želi da ima BiH za Bošnjake i Muslimane, kao i da namerava da islamizira BiH. Činjenica da je bošnjački narod prvi formirao nacionalnu partiju, a srpski poslednji, govori u prilog tome da su Srbi bili usmereni na očuvanje bivše zemlje, a kasnije i očuvanje savezništva ili zajedničkog okvira sa Srbijom. Sve je to bilo osporavano srpskom narodu. Formiranje RS je bilo opravdano i to je uzvišen čin. RS je čista u svakom smislu. Ona je politički lojalna srpskom i drugim narodima koji ovde žive i tako će i ostati.

● Kako ocenjujete trenutne odnose RS i Srbije?

- Odnosi su odlični. Imamo redovnu komunikaciju i sagledavamo zajedničke aktivnosti koje su neophodne. Srbija je pokazala svoj principijelni stav podršku Dejtonskog sporazuma i činjenici da ovde žive i postoje dva entiteta i tri konstitutivna naroda.

● Koji vam je političar u Srbiji najbliži, odnosno koje su vam ličnosti i političke opcije najbliže?

- Meni je najbliža Srbija, naravno, i veoma sam zainteresovan da Srbija bude što jača. Žao mi je što se stranci često neopravdano prema Srbiji odnose sa stanovišta stereotipa koji su nametnuti pre 20 godina. Oni misle da su Srbi remetilački faktor i loši momci. Kada je reč o političkim dodirima sa Srbijom, oni su vezani za Demokratsku stranku i predsednika Tadića. S njima najbliže saradjem već dugo, ali isto tako sam imao uspešnu saradnju i sa prethodnim premijerom Vojislavom Koštunicom. Razgovaram i sa svim ostalim predstavnicima partija u Srbiji, jer RS želi da ima najširi spektar kontakata sa svim važnijim faktorima u Srbiji. ■

Obnova „miletskog sistema“

U Otomanskom carstvu su i muslimani i kršćani i Židovi bili priznati kao samoupravne jedinice (ili „mileti“), te im je bilo dopušteno vlastitim pripadnicima nametati restriktivne vjerske zakone. Takvo se rješenje, očigledno, čini ponovno poželjnim i mogućim nevjerojatno velikom broju ljudi u BiH iz sve tri bh. nacije

Dr Mile Lasić

LIČNI STAV

Moj pogled na RS je atipičan i za Federaciju i za RS. Ne sudjelujem, naime, u olakom i jeftinom dovođenju u pitanje Republike Srpske, što je tipično bošnjačko stajalište, niti gledam s osjećajem zavisti na RS, jer su navodno Srbi u ratu dobili ono što su htjeli, dok su bh. Hrvati „u ime viših interesa“ bili prisiljeni odustati od idealne tvorevine kakva je navodno bila „Herceg Bosna“, što je tipično hrvatsko mostarsko stajalište. Ne gledam, dakle, blagonaklono na način na koji je nastala RS (o tomu kako je nastala svjedoče ponajbolje tužiteljski spisi Tribunala u Den Haagu), ali smatram katastrofalnim svaki dan RS nazivati „genocidnom tvorevinom“ koju treba rušiti svim sredstvima. Takva pozicija niza bošnjačkih političara i stranaka je i dovela do učvršćenja RS-a više nego svi političari RS-a zajedno. Vrlo sam kritičan dakle, prema vladajućim ideologijama u oba entiteta, pa pokušavam zasnovati proeuropski pristup po kojem bi BiH svoje državne probleme i svoja neriješena nacionalna pitanja rješavala tijekom procesa pristupanja EU, kako bi ih ulaskom u EU konačno i riješila. Uostalom, BiH do EU može stići samo kao cjelina i preko bh. državnih institucija („europska klauzula“).

AUTORITARNA KULTURA

U oba entiteta u BiH se inače vode isprazni pripjepori koji je od entiteta bolji, pri čemu ne mali broj Bosanaca i Hercegovaca s razlogom misli da su oba katastrofalna, kao što i jesu. U međuvremenu je RS postao skoro ekskluzivno „srpski entitet“, dok je Federacija BiH problematičnim intervencijama „visokih predstavnika“ pretvorena u „bošnjački“, pri čemu su Hrvatima namijenjene sporedne uloge, iako su i oni konstitutivni narod u BiH. Gledam skeptično na oba entiteta, dakle, jer se od njih prave „nacije-države“ u vrijeme transnacionalizacija i integracija u Europi, jer se u njima ne priznaju kulturološke i druge pluralnosti kao u svijetu političke moderne, nego se u njima i dalje vode ratovi koji brišu tragove postojanja onih drugih i trećih, onih koji su manjina, pa nastaju „paralelni svjetovi“ i „zatvorena društva“ u kojima se o svim „drugima“ misli kao o prljavim i zlim, a o sebi kao čestitima, što su sve odlike političke palanke, kako bi to rekao nedavno umrli autor „Filosofije palanke“.

Iz svih ovih razloga u BiH se - ukoliko ste slobodan čovjek i privrženik filozofije i prakse otvorenog i pluralnog društva - i ne može biti drugo do „neudobni građanin“, kritičar svju ružnih pojava, čovjek s margine koji kevće dok karavane prolaze. Pa ipak, samo je skeptični patriotizam dostojan čovjeka i građanina, ma iz koje etnije ili nacije potjecao. Neka se drugi natječu u BiH, RS ili HB-patriotizmima, ja bih mojoj zemlji poželio da se čim prije vrati sebi, odnosno da se sva tri naroda vrate ideji moguće i uljuđene zemlje BiH, da imaju odgovornost i za svoje etničke i političke identitete, za svoju regionalnu ili već koju zavičajnost, ali da konačno shvate - ovo je naša zemlja i ona može biti članicom EU, one EU koja ne zatire identitete, zbog čega je prosvjećeni ljudi i poštuju.

U BiH se, na žalost, povijest poigrala s njezinim ljudima na tragikomičan način, pa se i poslije svih tranzicijskih i ratnih turbulencija živi i dalje autokratska i autoritarna politička kultura, svojstvena pretpolitičkim društvima. Nekima se rješenje učinilo u totalnoj podvojenosti, a drugima u brisanju razlika etničke i kulturološke naravi među bh. ljudima, što ima za posljedicu dalje udaljavanje jednih od drugih. U osnovi se još u Otomanskom carstvu radilo, naime, o tomu da su vjerske zajednice u BiH funkcionirale logikom „miletskog sustava“, koji je tolerirao grupne razlike i bio izuzetno stabilan. U tom polietničkom i multireligijskom sustavu, koji je primjenjivan u cijelom Carstvu dok mu je odgovaralo takvo što, su i muslimani i kršćani i Židovi bili priznati kao samoupravne jedinice (ili „mileti“), te im je bilo dopušteno vlastitim pripadnicima nametati restriktivne vjerske zakone. Takvo se rješenje, očigledno, čini ponovno poželjnim i mogućim nevjerojatno velikom broju ljudi u BiH iz sve tri bh. nacije, koje su u osnovi i nastale po osnovu religijskih dioba u BiH i na Balkanu. „Miletsko društvo“ nije bilo ili moglo biti liberalno društvo, pa u njemu nije moglo biti poštovano nijedno liberalno načelo slobodne savjesti. Utoliko su u pravu oni koji sanjaju ranscendiranje zadatih etničkih granica, jer se boje povijesnih repriza, jer dobro znaju da je „miletski sustav“ u osnovi bio „federacija teokracija“, kao što je ovaj današnji sustav u BiH u osnovi konfederacija partitokracija, bahatih kvazielita, najgorih po one koji ih uporno biraju, dakako. U osnovi se, dakle, i ranije i danas radilo o podijeljenim svjetovima, pa je tu podeljenost nužno priznati kako bi se uopće mogao osmisliti povratak BiH njezinih Srba i Hrvata, odnosno razumijevanje BiH kao složenog društva među bh. Bošnjacima.

RAT PROTIV BiH

Kada je predsjedavajući Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH Ognjen Tadić uputio uoči Nove godine najvišim zvaničnicima Republike Srpske - predsjedniku Miloradu Dodiku, premijeru Aleksandru Džombiću i predsjedniku Narodne skupštine Igoru Radojičiću čestitku povodom „Devetog januara - Dana Republike i krsne slave Svetog arhiđakona Stefana“ izazvao je lavinu negativnih komentara u bosanskom/bošnjačkom tisku, što je posve sigurno i htio. „Republika Srpska je u očima njenog naroda i njenih prijatelja izraz najviših ljudskih i civilizacijskih vrijednosti i ugaoni kamen mira i stabilnosti na ovim prostorima“, istakao je ovaj vrlo ambiciozni kadar SDS-a, dakle jedne od nacionalnih stranaka odgovornih za „rat protivu BiH“, kako je to svojedobno formulirao rahmetli Hamza Bakšić, doajen bh. novinarstva. I po mojem mišljenju je stravični rat u BiH bio rat protivu BiH, pri čemu govorim o „dvostrukom udaru izvana“ i „trostrukom udaru iznutra“ protivu bivše Republike BiH. Onima koji tvrde da su donijeli demokraciju i slobodu svojim narodima smetaju, dakako, ovakve moje tvrdnje, kao i formulacije o „obrnutim tranzicijama“ i pogubnoj „demokraturi“, dakle zlouporabi politike u formalno demokracijskom ambijentu i to osmišljenom proizvodnjom „straha od drugoga“.

BiH potrebuje izgradnju pravne države na cijelom njezinom prostoru i s postojećim nacijama (i etnijama) i uz respekt postojećih regionalnih i političkih subjekata i ambijenata, uključivo i ratnih tvorevina kakve su RS i Federacija. Poštovanje Daytonskog mirovnog ugovora i njegova ustavnog anexa, grubo sklepanog i na štetu sviju, ma koliko se to ne vidjelo još uvijek u RS-u, nužna je racionalnost, jer svako golo ili političko-pravno nasilje vode ka novim sukobima i (mogućim) ratovima. S ovim legalističkim pristupom se ne prihvaća, dakako, tvrdnja raznih „RS-senatora“ i ideologa kako je RS bila vrijedna svih srpskih žrtava u posljednjem ratu i u prošlosti. Naprotiv, to što tvrde takvi kakvi su Milorad Ekmečić i Jelena Guseva, te bulumente njihovih epigona u akademskoj zajednici RS-a, duboko je uvredljivo za nevine srpske žrtve u prošlosti i nevine žrtve RS-a u posljednjem ratu. Ni RS ni Federacija nisu, naime, vrijedne 100.000 mrtvih ljudi i užasnih razaranja. U krajnjem, RS je u osnovi samo podjednako loš entitet kao i Federacija BiH. Feralovski kazano, u BiH su nastala „dva ddr-a“, jer su u oba dijela zemlje ljudi uhvaćeni u zamke laži i manipulacije dominantnih političkih, akademskih i duhovnih elita, pri čemu se u međuentitetskom medijskom i političkom ratu ratuje između Bošnjaka i Srba, a u Federaciji vodi sličan rat između Bošnjaka i Hrvata

Autor je univerzitetski profesor iz Mostara

Čestitka prijateljima iz Republike Srpske

Osobno nastojim i po povratku u BiH, u njezin uzavreli federalni kotao, kritički misliti i Federaciju i RS kao dijelove moje zemlje, ma koliko mi BiH sve više izgledala kao „ničija zemlja“. Imam privilegij da sam često gost kao profesor i u Banjaluci, gdje žive moji prijatelji i kolege koji vjeruju u smisao moga transetničkog djelovanja, subverzivnog, nadam se. I dok je tih mojih prijatelja, dakle, i RS je moja zemlja i bit će pogotovu ako „EU-cunami“ stigne i do naših obala. Na korist ljudima i u RS-u i BiH u cijelosti. Otuda, i glede i unatoč, sretan, to jest sretan „Deveti januar - dan Republike Srpske i krsne slave Svetog arhiđakona Stefana“ onima koji ove datume obilježavaju.

Rekli su o Republici Srpskoj

Slobodan Milošević, bivši predsednik Srbije, sednica Vrhovnog saveta odbrane VJ, februar 1993.
- Mi smo onog dana kada smo završili pregovore – Bulatović, Ćosić i ja, zajedno sa Radovanom Karadžićem, sa Ovenom - pre više od mesec dana, kada smo postigli potpuno saglasnost i kasnije to u Atini potvrdili, ne samo da je 45 odsto teritorija pripalo Srbima u Bosni, već uz tih 45 odsto se obezbeđuje puna zaštita svih srpskih naselja, zabranom ulaska na te teritorije HVO i „zelenih beretki“ i mogućnost ulaska isključivo snaga UN. Kada smo to postigli, naš zajednički stav je bio i rekli smo im: izvukli smo na „obalu“ celu stvar, dobijeno je čak maksimalno, jer Srbi su dobili 45 odsto teritorija, Muslimani 30 odsto, a Muslimana je 50 odsto više nego Srba. Dakle, taj se plan nije mogao kvalifikovati kao antisrpski, kako su neki govorili.

Zoran Đinđić, bivši premijer Srbije, februar 2003.
- Rekao sam (u intervjuu Špiglu), jesam za očuvanje Dejtona, ali dajte da nađemo neki kompromis kroz regionalnu saradnju, kroz bilateralnu saradnju albanskog dela Kosova sa Albanijom, srpskog dela Kosova sa Srbijom, Republike Srpske sa Srbijom, hrvatskog dela Bosne sa Hrvatskom, bez menjanja granica, bez postavljanja pitanja suvereniteta, ljudi... Ali, ako vi želite da stvorite albansku državu u 21. veku na teritoriji koja pripada državi Srbiji, onda ćete ponovo otvoriti proces koji ste mislili da ste zatvorili. I to nije moja želja, to je opis stanja.

Depeša iz ambasade SAD, objavljena na Vikiliksu, januar 2009.
- Prepoznavanje otcepljenja RS odaje de fakto legitimitet nezavisnosti Kosova, što je ishod koji (Boris) Tadić ne može prihvatiti. Na kraju Tadić dobija malu političku prednost kod kuće za pružanje podrške (tadašnjem premijeru RS Miloradu) Dodiku jer tretman Srba u bilo kojem dijelu BiH nije toliko 'vrelo' pitanje kao što je to slučaj sa Hrvatskom, Kosovom, pa čak i Crnom Gorom... Shodno tome, Tadić će se najverovatnije držati stava podrške Dejtonu ukoliko ne dođe do brzog ugrožavanja životnih uslova u BiH koji bi značajno ugrozili Srbe, ukomponovano sa signalima iz Brisela da su izgledi Srbije za ulazak u EU značajno smanjeni.

Stjepan Mesić, bivši predsednik Hrvatske, januar 2010.
- Da sam predsjednik Republike u trenutku kada bi Milorad Dodik u Republici Srpskoj eventualno raspisao referendum o otcepljenju od BiH, odmah bih vojskom prekinuo koridor u bosanskoj Posavini... Hrvatska je jamac Dejtonskoga sporazuma. Kada bi Dodik referendumom o otcepljenju srušio Dejtonski sporazum, Republika Srpska odmah bi morala nestati, i zato bih vojno prekinuo koridor.

Milan Kučan, specijalni izaslanik Slovenije za BiH, novembar 2011.
- Za Republiku Srpsku u ovom trenutku može se tvrditi da je funkcionalna, što nije slučaj sa Federacijom BiH i samom BiH, izjavio je bivši predsjednik Slovenije Milan Kučan. Jedan od ključnih problema u funkcionisanju FBiH je što se Hrvati u Federaciji institucionalno osjećaju uskraćenima.

Bogić Bogićević, bivši član Predsedništva SFRJ, novembar 2011.
- Ja imam drugačije mišljenje od mnogih ljudi koji analiziraju situaciju u BiH. Mislim da su to samo glasnogovornici određenih centara moci koji se nalaze izvan BiH. Ne može Ustav BiH promijeniti niko izuzev onoga ko ga je napisao. Ne može Milorada Dodika promeniti niko osim onoga ko ga je doveo na vlast kada je imao dva poslanika u Skupštini, a 81 protiv. Napad na ono što on govori, kao eksponent, čisto je trošenje vremena.

Biljana Plavšić, bivša predsednica RS, decembar 2011.
- Već 20 godina cela BiH živi po propisima Dejtonskog sporazuma. Nije to onaj Dejtonski sporazum koji sam imala u svojim rukama kao predsednik Republike. Taj sporazum je promenjen i to je uradio visoki predstavnik, najviše Pedi Ešdaun, ali ni on to ne bi mogao da se nije našla jedna garnitura rukovodstva Srpske koja je to dozvolila.

Stjepan Kljujić, bivši član Predsedništva BiH, mart 2011.
- Srbija, koja je izgubila ratove devedesetih, Kosovo, status Srba u Hrvatskoj, pa i dominaciju u Vojvodini, dobila je pola Bosne kao nagradu. Zato se danas Boris Tadić, Vojislav Koštunica i Tomislav Nikolić grčevito hvataju za Republiku Srpsku, jer im je to jedini ratni trofej.

Valentin Icko, visoki međunarodni predstavnik u BiH, april 2011.
- Najavljeni referendum u Republici Srpskoj kojim se osporava postojanje Suda BiH i Državnog tužilaštva neće proći bez posljedica... Samo naivna osoba može vjerovati da takvo nepoštivanje najvažnijeg dokumenta za BiH, Dejtonskog mirovnog sporazuma, može proći bez posljedica. Ne želim biti nateran da se koristim svim ovlašćenjima svog mandata, ali imam svu podršku koja mi je potrebna da to učinim.

J. L.

Put do održivog mira prolazi kroz Banja Luku

Piše: Grejem Dej

Od intervencije Evropljana u zemljama kanadskih starosjedilaca (the First Nations) prije nekoliko vjekova, Kanada ima "etnički" problem sa svojim konstitutivnim narodima. Iako kanadska formula sadrži mnogo istorijskih i međuljudskih odnosa, pitanje koje je trenutno prihvaćeno kao 'ključno' je odnos između dva najveća evropska konstitutivna naroda – anglofonih Kanađana i frankofonih Kanađana. Viševijekovna zloupotreba od strane većinskih anglofona dovela je do duboko ukorijenjenog i rasprostranjenog nepovjerenja među frankofonom zajednicom; o ovoj situaciji se nedavno raspravljalo tokom dogovora o ustavu. Vrijeme je da se isto učini i u Bosni i Hercegovini.

Bez pretjeranog rastezanja ove analogije, demografski veća grupa – anglofona Kanada – morala je prihvatiti gotove sve zahtjeve frankofone Kanade za zaštitom njihove kulturne i fizičke bezbjednosti, čime je osigurano da frankofoni Kvebek ipak ostane u okviru političkog sistema u kojem nikada neće upravljati prostom većinom. Unutar pokrajinskog okvira Kanade, Kvebek uživa posebne privilegije koje nisu dodijeljene drugim pokrajinama. Problem u Bosni i Hercegovini je gotovo identičan – kako učiniti da se Republika Srpska i bosanski Srbi (pri čemu bi se bosanski Hrvati vjerovatno okoristili garancijama datim bosanskim Srbima) osjećaju kulturno i fizički bezbjednima unutar političkog sistema u kojem nikada neće imati vlast nad prostom većinom glasova?

Međutim, jedna od ključnih prepreka za ostvarenje bilo kakvog rješenja u BiH – što je slučaj već unazad nekoliko godina – jeste međunarodna zajednica. Međunarodna zajednica je oslabljena svojom nepovezanom politikom "najmanjeg zajedničkog imenitelja", podijeljenih ciljeva i sa nedosljednim pristupom niza Visokih predstavnika koji se upliću u lokalnu politiku. Kada sam jedne večeri prije nekoliko godina, dok sam u Banja Luci služio kao zamjenik Visokog predstavnika, u kratkim crtama informisao jednog višeg zvaničnika o lokalnoj situaciji, rekao sam kako pozivi Republike Srpske za referendumom nisu zapravo ništa drugo do odgovor na pozive za ukidanjem Republike Srpske od strane političara iz Federacije. Ispijajući svoje piće, ambasador mi je tada rekao da on privatno ne bi imao ništa protiv ukoliko bi Republika Srpska zaista bila ukinuta. Rekao sam mu da su u periodu neprosredno prije izbijanja rata 1992. godine, upravo takva osjećanja i razmišljanja podstakla paranoju Srba i dala kredibilitet nacionalističkim maštarijama Srpske demokratske stranke i Karadžića; ukratko, takav stav je bio '*causus belli*'. On me je pogledao sa krajnjom nevjericom.

Iskustvo Kanade pokazuje da se održivi mir u BiH može postići samo ukoliko se Republici Srpskoj pristupi kao političkom akteru sa legitimnim strahovima i brigama

Umjesto toga, međunarodna zajednica bi se prema Republici Srpskoj morala početi odnositi kao prema političkom akteru sa legitimnim strahovima, kao i sa tragičnom i nasiljem ispunjenom prošlošću. Iako je neophodno da pojedinci odgovaraju za zločine počinjene tokom rata, već odavno je trebalo okončati demoniziranje nekih milion i više bosanskih Srba. Stav koji i dalje prevladava u mnogim ambasadama i među mnogim višim diplomatama je da bi oni "privatno" bili srećni da vide ukidanje Republike Srpske. Ako međunarodna zajednica želi da bosanski Srbi ozbiljno prihvate svoju ulogu za pregovaračkim stolom, ovakve zablude je potrebno eliminisati.

Kao sljedeće – a manje važno od potrebe za promjenom gore-pomenutog stava – međunarodna zajednica mora prestati sa stalnim izmjenama uslova za pristupanje Evropskoj uniji (EU). Unija, koja u svom sastavu ima bugarsku policiju (sa dokazanom nesposobnošću da riješi problem ubistava povezanih sa organizovanim kriminalom) i rumunsko pravosuđe (sa užasnom istorijom zlostavljanja značajnog dijela romske populacije), nikada nije ni imala moralni autoritet da listi uslova za pristupanje BiH Evropskoj uniji dodaje nove zakone i izdaje naredbe. S jedne strane, te stalne izmjene kondicionalnosti ulijevaju nadu tvrdokornim Bošnjacima, dok s druge strane, onim Srbima koji su umjereni, dokazuju da se međunarodnoj zajednici ne može vjerovati.

Jedan od institucionalnih puteva koji međunarodna zajednica još nije istražila jeste prenos nekih od vladinih funkcija. Iako se u početku činilo da je u potpunom neredu i da je neefikasna, koliko efikasnijom i jednostavnijom se centralizacija državnih funkcija u Sarajevu zaista pokazala? Umjesto guranja i umetanja sve većeg broja državnih institucija u Sarajevo, te institucije moraju biti raspodjeljene širom zemlje. Razlog je veoma jednostavan – u ovom trenutku ne postoji želja za mobilnošću među radno-sposobnim kadrom u BiH. Srbi u Bosni jednostavno ne žele posao u Sarajevu, kao ni mnogi Bošnjaci u Banja Luci. Niko ih ne može kriviti za to, jer se javlja pitanje škola i zajednica, ne samo posla.

Još jedna kraća priča. Prije nekoliko godina, tokom ručka koji je uprilićio tadašnji kanadski Ambasador, sjećam se razgovora sa sekretarom državnog Suda, koji je nepopustljivo tvrdio da je nemoguće da komora Suda BiH bude u Banja Luci ili u Mostaru, jer Sarajevo je glavni grad i svako drugo mjesto bi samo potkopalo funkciju prijestolnice. Bilo je potpuno nemoguće ubijediti ovog međunarodnog stručnjaka da je državni Sud, koji bi vodio slučajeve u Banja Luci, upravo ono što je potrebno da se strane u BiH privuku bliže jedna drugoj. I dok danas taj Sud uživa dobar ugled među bošnjačkom zajednicom, bosanski Srbi ga preziru i posmatraju sa nepovjerenjem, a mogao je biti ključni dio puta ka pomirenju. Potrebno je ponovno razmotriti decentralizaciju državnih institucija na ozbiljan način i u pravom trenutku. To se mora uraditi pomoću računarskih mreža i distribucionih sistema. U Kanadi, svaka pokrajina je domaćin značajnog dijela saveznih ministarstava, što podstiče lokalno vlasništvo i pristanak na učešće u federalnim pitanjima.

Naposljetku, međunarodna zajednica bi mogla biti ozbiljnija po pitanju pomirenja i inicijativama vezanim za pomirenje. Bosni i Hercegovini je potreban jednostavan mehanizam koji bi omogućio zajednički dijalog unutar i između zajednica. Bosni i Hercegovini je potrebna 'istorija naroda'. Kada je po prvi put predloženo osnivanje komisije za utvrđivanje istine, tadašnji glavni tužitelj u Hagu stavio je veto na tu ideju zbog bojazni da bi moglo doći do preusmjeravanja oskudnih resursa i dodatnog komplikovanja usljed mogućnosti lokalne amnestije. Od tada se međunarodna zajednica samo poigrava sa tom idejom, ali nije potpuno posvećena njenom ostvarenju. Srećom, Istraživačko-dokumentacioni centar iz Sarajeva je već odradio dosta sličan posao.

Međutim, sada je potrebno da taj posao u potpunosti usvoje entitetske vlade, uz snažnu podršku međunarodne zajednice, ali i primjenu sankcija, ukoliko dođe do protivljenja. Taj posao mora biti uključen u udžbenike istorije i studije društvenih nauka. To je domaći proizvod koji se na izuzetno dobar način bavi jednostavnim činjenicama poslednjeg sukoba, bez ikakve propagande. Međunarodna zajednica treba da suoči entitetska ministarstva obrazovanja sa pitanjem zbog čega oni ne koriste ove podatke. Pomirenje, do kojeg još nije došlo, od vitalnog je značaja za BiH; bez pomirenja, ne može se isključiti mogućnost izbijanja nasilja u budućnosti.

Iako sam se u ovom tekstu usmjerio na ono što međunarodna zajednica može i treba da uradi – što je najvažnije, to se može ostvariti samo promjenom naglaska na pojedina pitanja, a ne kroz priliv novih sredstava – jasno je da lokalno rukovodstvo također mora odigrati svoju ulogu. Međutim, međunarodna zajednica nema dovoljno kredibilniteta da kritikuje lokalne lidere, dok god je njezino stručno rukovodstvo i dalje tako loše i zbunjeno. Tretiranje Republike Srpske kao političkog aktera sa legitimnim strahovima i brigama je ključ koji će dovesti bosanske Srbe za pregovarački sto; korak koji se mora upotpuniti prenošenjem vladinih funkcija i zauzimanjem odlučnijeg stava po pitanju pomirenja. Primjer Kanade nudi mnogo indicija o načinima na koje je moguće uspješno ostvariti napredak.

Autor je bivši zamenik Visokog predstavnika u Kancelariji Visokog predstavnika (OHR) u Banja Luci